

INSTYTUT BADAŃ
EDUKACYJNYCH
Państwowy Instytut Badawczy

PRZYJAZNA SZKOŁA
DOBROSTAN
SPOŁECZNOŚCI SZKOLNEJ

Beata Ciupińska

Procedury i dobre praktyki w pracy z uczniami z doświadczeniem migracji

MATERIAŁY SZKOLENIOWE DLA KADRY KIEROWNICZEJ
I RAD PEDAGOGICZNYCH

Przyjazna
Szkoła.

Fundusze Europejskie
dla Rozwoju Społecznego

Rzeczpospolita
Polska

Dofinansowane przez
Unię Europejską

Spis treści

Część I

Materiały szkoleniowe dla kadry kierowniczej	3
---	----------

Wprowadzenie	3
---------------------------	----------

Przypadek I: Natalia	3
----------------------------	---

Przypadek II: Olena	12
---------------------------	----

Przypadek III: Artem	14
----------------------------	----

Część II

Materiały szkoleniowe dla rad pedagogicznych	17
---	-----------

Wprowadzenie	17
--------------------	----

1. Adaptacja w nowym środowisku	19
---------------------------------------	----

2. Integracja w nowym środowisku	21
--	----

3. Język i kompetencje komunikacyjne	23
--	----

4. Wymagania edukacyjne	26
-------------------------------	----

Część I

Materiały szkoleniowe dla kadry kierowniczej

Wprowadzenie

Uczniowie z doświadczeniem migracji w polskim systemie edukacji to codzienność, szczególnie biorąc pod uwagę uczniów uchodźców wojennych z Ukrainy. Nawet na bieżąco aktualizowane prawo nie jest w stanie objąć wszystkich wyzwań, przed którymi stają dyrektorzy i nauczyciele. Ujawniające się trudności zazwyczaj wymagają indywidualnego podejścia i pochylenia się nad konkretną biografią dziecka przybywającego z innego kraju, z odmiennego systemu edukacji, z innej kultury, często z traumą wojenną w tle. Mimo znajomości przepisów prawa regulujących kwestię organizacji kształcenia uczniów kształcących się wcześniej w systemie edukacyjnym innego państwa niejednokrotnie pojawia się szereg pytań i niepewność co do wdrażanych rozwiązań.

W dalszej części publikacji zaprezentowano opisy przypadków ilustrujące problemy mogące występować w szkołach i przedszkolach. Każdy przypadek został opatrzony propozycją rozwiązania wraz z jego uzasadnieniem.

Przypadek I: Natalia

Uchodźczyni wojenna z Ukrainy, uczennica niesłysząca

Dziewczynka w wieku 11 lat, 1 września 2022 roku przyjęta do V klasy szkoły podstawowej (ogólnodostępnej). Z załączonej dokumentacji medycznej wynika, że jeszcze w Ukrainie u Natalii rozpoznano przewlekłą obustronną głuchotę czuciowo-nerwową. Dziewczynka nosi implant ślimakowy. Uczennica ma problemy z komunikacją językową, rozumieniem poleceń, informowaniem o własnych potrzebach oraz duże trudności z nawiązywaniem relacji z rówieśnikami ze względu na barierę językową, uszkodzony słuch i problemy z mówieniem wynikające z niesłyszenia. Podczas zapisu do szkoły rodzic dysponował jedynie zaświadczeniem wydanym w Ukrainie. Uczennica nie miała orzeczenia umożliwiającego zaliczenie jej do grupy uczniów niepełnosprawnych i zorganizowania kształcenia specjalnego¹.

¹ Obecnie, w roku szkolnym 2025/2026, jest już możliwe przyjmowanie uczniów ze specjalnymi potrzebami na podstawie oświadczeń rodziców o złożeniu do publicznej poradni psychologiczno-pedagogicznej, w tym publicznej poradni specjalistycznej, wniosku o wydanie orzeczenia o potrzebie kształcenia specjalnego.

Burza mózgów

Jaka jest rola dyrektora szkoły? Jakie działania powinien podjąć? Jakie przepisy wykorzystać?

Propozycja rozwiązania problemu

1. Rozmowa pedagoga szkolnego i wychowawcy klasy z rodzicem uczennicy. Poinformowanie o możliwych **formach wsparcia w szkole**:
 - pomoc pedagoga – indywidualne konsultacje, pomoc w rozwiązywaniu bieżących problemów związanych z realizacją roli uczennicy;
 - dostosowanie wymagań edukacyjnych (wcześniejsze kształcenie w ukraińskim systemie edukacji);
 - pomoc w adaptacji w nowym środowisku – integracja z zespołem klasowym;
 - wsparcie psychologiczne w związku z traumatycznymi doświadczeniami wojennymi, dodatkowe lekcje z języka polskiego.
- . Rodzic powinien otrzymać także informację o procedurze uzyskania dla córki orzeczenia o potrzebie kształcenia specjalnego ze względu na niedosłuch:
 - pisemny wniosek złożony do wskazanej poradni psychologiczno-pedagogicznej (PPP) diagnozującej niedosłuch i niesłyszenie;
 - opinia ze szkoły dotycząca funkcjonowania Natalii w roli uczennicy;
 - specjalistyczne badanie w poradni (psychologiczne, pedagogiczne, surdologopedyczne), w którym może uczestniczyć jako wsparcie osoba posługująca się językiem ukraińskim;
 - posiedzenie zespołu orzekającego PPP, o terminie którego informowany jest rodzic, może on uczestniczyć w tym posiedzeniu;
 - wydanie orzeczenia o potrzebie kształcenia specjalnego z zaleceniami dotyczącymi wskazanych formy edukacji, wskazówkami dotyczącymi pracy nauczycieli oraz rodzaju wsparcia (np. zajęcia rewalidacyjne).
2. Złożenie przez rodzica wniosku o wydanie orzeczenia o potrzebie kształcenia specjalnego do wskazanej przez szkołę PPP. Wydanie orzeczenia o potrzebie kształcenia specjalnego ze względu na **niepełnosprawność ucznia (uczeń niedosłyszający)**.

Burza mózgów

Jakie procedury powinny zostać wdrożone w szkole?

3. Po złożeniu w szkole wyżej wymienionego orzeczenia dyrektor powołuje zespół ds. wielospecjalistycznej oceny poziomu funkcjonowania ucznia (WOPFU) oraz indywidualnego programu edukacyjno-terapeutycznego (IPET).

WOPFU

Wielospecjalistyczna ocena funkcjonowania ucznia (WOPFU) jest dokumentem obligatoryjnym, który należy opracować dla każdego ucznia mającego orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego. Opracowuje ją zespół, w którego skład wchodzi: wychowawca klasy, do której uczęszcza uczeń, wszyscy nauczyciele uczący w klasie oraz szkolni specjaliści – pedagog, psycholog, logopeda.

Poniżej przedstawiono wymagane elementy (obszary działań) WOPFU w odniesieniu do sytuacji Natalii, uczennicy niedosłyszącej z doświadczeniem uchodźstwa wojennego z Ukrainy.

Analiza orzeczenia o potrzebie kształcenia specjalnego

Uczennica niedosłysząca. Obustronna wada słuchu stanowi poważne ograniczenie w funkcjonowaniu w roli ucznia. Konieczne jest dostosowanie warunków nauki do indywidualnych potrzeb dziewczynki w trakcie wszystkich zajęć lekcyjnych.

Informacje od rodziców

Rodzice mogą przekazać zespołowi dodatkowe informacje, które nie zostały uwzględnione w orzeczeniu. W przypadku Natalii rodzic dziewczynki nie przekazał dodatkowych informacji.

Obserwacje wychowawcy klasy i nauczycieli

- Uczennica ma problemy z komunikacją językową, rozumieniem poleceń, informowaniem o własnych potrzebach. Natalia ma dużą trudność w nawiązywaniu relacji z rówieśnikami, co jest spowodowane nie tylko problemami ze słyszeniem, ale również barierą językową.
- W omawianym przypadku nie ma informacji dotyczących niepowodzeń i trudności w funkcjonowaniu dziewczynki w roli uczennicy w szkole w Ukrainie².

Mocne strony, predyspozycje i zainteresowania

- Natalia nawiązuje kontakt werbalny (język foniczny wsparty wizualnym odbiorem mowy, odczytywanie mowy z ust) i wzrokowy, odpowiada na pytania.

² Za prawdopodobne należy uznać, że większość rodziców uczniów z doświadczeniem migracji nie będzie skłonna do podania informacji o problemach i trudnościach w latach kształcenia w systemie innego kraju, nawet jeżeli takie występowały.

- Samodzielnie funkcjonuje na terenie szkoły w zakresie zgłaszania potrzeb, potrafi także zwrócić się o pomoc do osoby dorosłej.
- Jest pomocna i wrażliwa na krzywdę innych.
- Na zajęciach jest zdyscyplinowana i nie zakłóca toku lekcji.
- Wykazuje szczególne zainteresowanie omawianymi treściami przyrodniczymi.
- Jest precyzyjna w wykonywaniu prac plastyczno-technicznych.

Zakres i charakter wsparcia ze strony nauczycieli, specjalistów, asystenta lub pomocy nauczyciela

Wszyscy nauczyciele prowadzący zajęcia z uczennicą:

- konstruuje IPET i współpracuje w realizacji zadań w nim określonych, stosując ustalone zasady oraz metody;
- dostosowuje wymagania edukacyjne i zasady oceniania do jej indywidualnych możliwości;
- wyjaśnia intencje innych osób i ich zachowania;
- udziela uczennicy pomocy w nawiązywaniu kontaktów z kolegami i koleżankami szkolnymi i utrzymywaniu prawidłowych relacji z innymi;
- wyjaśnia i omawia różnorodnych zdarzenia i sytuacje, których Natalia nie rozumie.

Indywidualne potrzeby rozwojowe i edukacyjne

Należy uwzględnić w analizie wszystkie obszary funkcjonowania uczennicy w kontekście jej funkcjonowania i potrzeb³:

- motorykę dużą i motorykę małą;
- zmysły: wzrok, słuch, czucie, węch, równowagę;
- komunikowanie się oraz artykulację;
- sferę poznawczą (opanowanie czytania i pisanie, zakres opanowanych treści programowych, osiągnięcia i trudności, pamięć, uwagę i myślenie);
- sferę emocjonalno-motywacyjną (radzenie sobie z emocjami, motywację do nauki, pokonywanie trudności);
- sferę społeczną (kompetencje społeczne, relacje z dorosłymi, relacje z rówieśnikami);
- samodzielność i możliwości w zakresie samodecydowania (sprawczość);
- szczególne uzdolnienia, zainteresowania.

³ Ze względu na ograniczenia formalne niniejszego opracowania nie sposób szczegółowo przeanalizować wszystkich obszarów w kontekście podanego opisu przypadku. Wyszczególnione zostały jedynie elementy pozwalające nakreślić całościowe funkcjonowanie ucznia.

IPET

Indywidualny program edukacyjno-terapeutyczny (IPET) jest dokumentem obligatoryjnym, który należy opracować dla każdego ucznia mającego orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego. Opracowuje go zespół, w którego skład wchodzi: wychowawca klasy, do której uczęszcza uczeń, wszyscy nauczyciele uczący w klasie oraz szkolni specjaliści – pedagog, psycholog, logopeda. IPET podlega okresowej ewaluacji (raz w półroczu).

Poniżej przedstawiono wymagane elementy IPET w odniesieniu do sytuacji Natalii, uczennicy niedosłyszającej z doświadczeniem uchodźstwa wojennego z Ukrainy.

Krok 1: Cele edukacyjne

Stwarzanie warunków umożliwiających realizację celów edukacyjnych zgodnych z **podstawą programową kształcenia ogólnego** na drugim etapie edukacyjnym i przyjętymi **programami nauczania** oraz stymulowanie wszechstronnego rozwoju psychomotorycznego poprzez:

- kształtowanie umiejętności odpowiedzialnych za prawidłowe posługiwanie się językiem w czynności czytania i pisanie oraz mowy;
- stymulowanie myślenia (kategoryzowanie, myślenie przyczynowo-skutkowe);
- zaznajamianie z treściami, których tematyka jest bliska doświadczeniom dziewczynki (z wyłączeniem tych, które wiążą się z przeżywaną traumą wojenną);
- rozwijanie mowy w aspekcie komunikacyjnym, nauka dialogu i opowiadania;
- kształtowanie samodzielności w planowaniu i organizowaniu własnej pracy.

Krok 2: Cele terapeutyczne

Rozwój kompetencji społecznych i komunikacyjnych umożliwiających funkcjonowanie w grupie i w relacjach z dorosłymi poprzez:

- rozwijanie funkcji językowych;
- rozwijanie funkcji słuchowych;
- kształtowanie umiejętności porozumiewania się z otoczeniem, wchodzenia w interakcje społeczne;
- kształcenie umiejętności wypowiedzi miganych i pisemnych w języku polskim;
- poszerzanie bazy pojęć przydatnych z punktu widzenia funkcjonowania w nowych warunkach społeczno-kulturowych;
- motywowanie do spontanicznej komunikacji werbalnej w języku polskim;
- kształcenie umiejętności współdziałania;

- budowanie motywacji do pracy;
- wzmacnianie poczucia własnej wartości;
- rozwijanie umiejętności radzenia sobie z własnymi emocjami i stresem związanymi z trudnościami komunikacyjnymi w „nowym” języku i przeżyciami związanymi z przymusową emigracją.

Krok 3: Zintegrowane działania nauczycieli i specjalistów pracujących z uczennicą w celu poprawy jej funkcjonowania i wzmacniania jej uczestnictwa w życiu szkoły

Dostosowanie wymagań do indywidualnych potrzeb uczennicy niedosłyszącej z doświadczeniem uchodźstwa wojennego z Ukrainy:

- przekazywanie wszelkich komunikatów bezpośrednio do uczennicy i uwzględnianie bariery językowej;
- upewnianie się, czy uczennica prawidłowo zrozumiała polecenie;
- w miarę możliwości korzystanie z pomocy tłumacza języka migowego ukraińskiego;
- podczas zwracania się do uczennicy zawsze należy najpierw nawiązać kontakt wzrokowy;
- wspieranie wizualne przekazu słownego (gesty, ruch warg mówiącego) i stosowanie częstego powtarzania informacji, określonych gestów;
- zapewnienie uczennicy miejsca umożliwiającego korzystanie z pomocy innych uczniów;
- uwzględnienie wyświetlania napisów w języku ukraińskim w przypadku korzystania z nagrań audiowizualnych;
- sprawdzanie wiedzy uczennicy w bezpośrednim kontakcie;
- uwzględnianie tłumaczenia na język pierwszy w przypadku zajęć praktycznych;
- stosowanie testów wyboru – najlepiej jednokrotnego – podczas sprawdzania wiedzy;
- zapewnienie dłuższego limitu czasu na wykonanie zadań;
- przygotowywanie dla uczennicy notatki z lekcji do przepisania lub wklejenia do zeszytu;
- formułowanie pytań i informacji w prosty sposób, bez zdań wielokrotnie złożonych (w późniejszym okresie, gdy uczennica zacznie posługiwać się językiem polskim w stopniu podstawowym);
- wykorzystywanie pomocy wielozmysłowych: map, modeli, aplikacji, grafik;
- umożliwienie korzystania z tłumacza oraz tłumacza języka migowego;
- podczas omawiania lektur obowiązkowych zezwolenie na korzystanie ze streszczeń i adaptacji filmowych;
- podczas oceniania brać pod uwagę przyrostu wiedzy i kompetencji oraz wysiłku wkładanego w ich zdobycie;

- informowanie z wyprzedzeniem o zmianach w harmonogramie zajęć, celem zapewnienia poczucia bezpieczeństwa;
- pomoc w sprawach organizacyjnych i życzliwe wsparcie;
- uczennica może być zwolniona z nauki drugiego języka obcego;
- wyznaczanie mniejszej liczby zadań do wykonania, dzielenie zadań na fragmenty;
- stopniowanie poziomu trudności zadań;
- wsparcie w nawiązywaniu relacji z rówieśnikami, zapewnienie uczennicy poczucia bezpieczeństwa;
- łagodzenie napięcia emocjonalnego w sytuacjach zadaniowych;
- budowanie kontaktu z dzieckiem, rozwijanie komunikacji werbalnej;
- stosowanie systemu wzmocnień pozytywnych;
- promowanie pomocy koleżeńskiej i zachowań prospołecznych wobec dziewczynki;
- współpraca z rodzicem w celu ujednolicania oddziaływań wychowawczych.

Praca w grupach

Które z działań nauczycieli i specjalistów pracujących z uczniem niedosłyszącym z doświadczeniem uchodźstwa wojennego z Ukrainy wymagają wsparcia dyrektora szkoły? Jak to wsparcie powinno być organizowane? Czy macie Państwo doświadczenie w pracy z uczniami mającymi orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego? Uczestnicy dzielą się swoimi przemyśleniami w grupie, a później na forum omawiane są wnioski.

Krok 4: Zakres i sposób dostosowań wymagań edukacyjnych do indywidualnych potrzeb rozwojowych i edukacyjnych oraz możliwości psychofizycznych uczennicy

Organizacja pracy na zajęciach:

- zapewnienie przewidywalnego, uporządkowanego procesu uczenia się;
- realizowanie okresowo wybranych zajęć edukacyjnych indywidualnie;
- stosowanie form przekazu w sposób zrozumiały dla dziewczynki;
- umożliwienie pracy w małych grupach do 5 osób;
- formułowanie krótkich poleceń bezpośrednio do dziewczynki;
- wydłużanie czasu na ukończenie zadania;
- umożliwianie kontaktu jeden na jeden;
- stosowanie dodatkowych wskazówek, wyjaśnień i demonstracji.

Egzekwowanie wiedzy:

- obserwacja dziewczynki pod kątem posiadanej wiedzy i umiejętności;
- powtarzanie materiału dydaktycznego w różnych sytuacjach i na różne sposoby;
- wydłużenie czasu sprawdzianów lub skracanie zadań przeznaczonych dla uczennicy;
- sprawdzanie poziomu rozumienia polecenia lub zadania;
- podczas oceniania postępów uczennicy branie pod uwagę przyrostu wiedzy i kompetencji oraz wysiłku wkładanego w ich zdobycie.

Motywowanie i ocenianie:

- ustalanie ocen z poszczególnych przedmiotów nauczania i z zachowania na płaszczyźnie indywidualnej – co uczennica osiągnęła w stosunku do swoich możliwości, nie zaś w odniesieniu do grupy;
- motywowanie poprzez wzmocnienia za prawidłowe zachowanie, częste chwalenie;
- branie pod uwagę wysiłku włożonego w wykonanie zadania, samodzielności w wykonywaniu zadania i stopnia przygotowania do lekcji;
- opieranie systemu motywacji na pochwałach (nie należy podkreślać tego, co zrobiła źle, tylko to, co zrobiła dobrze).

Stosowanie środków dydaktycznych:

- zapewnienie planów aktywności, pomocy wizualnych – fotografii, rysunków, schematów, tablic, konkretnych przedmiotów;
- w miarę możliwości stosowanie urządzeń informatycznych (komputera);
- zapewnienie materiałów dydaktycznych wykorzystujących alternatywną formę komunikacji.

Formy pracy i metody pracy są wskazywane przez nauczycieli przedmiotów, adekwatnie do możliwości technicznych szkoły.

Krok 5: Rodzaj i sposób dostosowania warunków organizacji kształcenia do rodzaju niepełnosprawności ucznia

- Uczennica powinna zajmować miejsce w bliskiej odległości od nauczyciela.
- Należy umożliwić dziewczynce pobyt w spokojnym miejscu w celu wyciszenia się i odpoczynku.
- Wskazane jest zapewnić stałe miejsce nauki w stabilnej przestrzeni.

Dyskusja

W jaki sposób dyrektor szkoły może motywować i wspierać nauczycieli w zakresie dostosowania wymagań edukacyjnych do indywidualnych potrzeb rozwojowych i edukacyjnych oraz możliwości psychofizycznych ucznia z doświadczeniem migracyjnym? Uczestnicy w grupach wypracowują listę „zadań” dla dyrektora i dzielą się swoimi przemyśleniami na forum. Prowadzący zapisuje na tablicy pomysły uczestników.

Pytania do dyskusji

Czy coś sprawiło trudności, jeśli tak, to co? Jak Państwo postrzegacie rolę dyrektora szkoły w omawianym obszarze?

Krok 6: Zakres współpracy nauczycieli i specjalistów z rodzicami dziecka w realizacji programu

Współpraca w zakresie osiągania przez uczennicę celów edukacyjno-terapeutycznych – zapoznanie rodzica z podstawą programową i ustalonymi metodami pracy z dzieckiem. Omawianie postępów Natalii w trakcie realizacji programu, dokonywanie korekt i modyfikacji w kontekście obserwacji prowadzonych przez nauczycieli i rodzica.

Działania wspierające rodziców:

- indywidualne konsultacje – wychowawcy, pedagoga, psychologa szkolnego;
- udzielanie instruktażu, wskazówek, informowanie o postępach, sukcesach i porażkach uczennicy;
- udział w zajęciach specjalistycznych;
- udział wspólnie z córką w imprezach szkolnych.

Kolejne kroki w IPET powinny uwzględniać:

- działania o charakterze socjoterapeutycznym lub terapeutycznym (adekwatnie do możliwości szkoły);
- działania o charakterze rewalidacyjnym – obligatoryjne 2 godziny rewalidacji indywidualnej w szkole ogólnodostępnej, program rewalidacji opracowuje nauczyciel prowadzący zajęcia;
- terapię surdologopedyczną lub logopedyczną – program opracowuje specjalista prowadzący zajęcia;
- formy pomocy udzielane uczniowi słabowidzącemu oraz okres udzielania i wymiar godzin;
- program zajęć rewalidacyjnych i sposób ich realizacji.

Burza mózgów

Czy macie Państwo pomysł na dokończenie historii Natalii? Co można jeszcze zrobić, uwzględniając możliwości, jakie daje polski system oświaty?

1. Nawiązanie przez szkołę, do której uczęszcza Natalia, współpracy ze specjalnym ośrodkiem szkolno-wychowawczym (SOSW) dla dzieci niesłyszących w sprawie ewentualnego dalszego kształcenia w przygotowanej do udzielania profesjonalnej pomocy placówce.
 - Rozmowa pedagoga szkolnego z dyrektorem o procedurze ewentualnego przyjęcia do placówki uczennicy z doświadczeniem uchodźstwa wojennego z Ukrainy.
 - Rozmowa z rodzicem Natalii o możliwości kształcenia córki w specjalistycznej placówce edukacyjnej.
 - Wizyta pedagoga szkolnego i Natalii oraz jej rodzica w SOSW. Poznanie specyfiki placówki, w której uczą się także inni niesłyszący uczniowie pochodzący z Ukrainy.
 - Podjęcie decyzji przez Natalię i jej rodzica, że od kolejnego roku szkolnego dziewczynka będzie kontynuować naukę w SOSW i zamieszka w internacie SOSW.
2. Pomoc rodzicowi uczennicy w złożeniu do starosty powiatu właściwego ze względu na miejsce zamieszkania wniosku o skierowanie do kształcenia specjalnego córki, zgodnie z orzeczeniem poradni psychologiczno-pedagogicznej o potrzebie kształcenia specjalnego, w placówce edukacyjnej działającej na terenie innego powiatu.

Podsumowanie

Uczniowie z doświadczeniem migracji doświadczają takich samych problemów jak ich polscy rówieśnicy. Ważne jest pochylenie się nad ich indywidualnym, trudnym doświadczeniem.

Przypadek II: Olena

Dziecko z doświadczeniem uchodźstwa wojennego z Ukrainy, nierealizujące obowiązku szkolnego

Uczennica VIII klasy szkoły podstawowej, zapisana od 1 września 2025 roku, ma bardzo wysoką absencję na obowiązkowych zajęciach szkolnych – w ciągu trzech pierwszych miesięcy roku szkolnego ponad 240 godzin nieobecności, w tym ponad półowa nieusprawiedliwionych.

Burza mózgów

Jakie procedury obowiązują w szkole w przypadku problemu ucznia uchylającego się od realizacji obowiązku szkolnego lub obowiązku nauki?

Procedura postępowania

W trzecim tygodniu września **rozmowa wychowawcy klasy i pedagoga szkolnego z rodzicem uczennicy**. Poinformowanie o konsekwencjach opuszczania zajęć szkolnych – trudności z adaptacją w nowym środowisku (nie ma możliwości podjęcia działań integrujących Olenę z zespołem klasowym), zaległości szkolne, a w dalszej perspektywie możliwość obniżenia oceny z zachowania oraz problem z klasyfikacją. **Ustalenie zasad kontaktu rodzica ze szkołą w celu monitorowania frekwencji**.

Ustalenia nie przyniosły oczekiwanego efektu – rodzic Oleny nie odbierał telefonów od wychowawcy klasy i pedagoga szkolnego. Dyrektor szkoły w październiku wysłał do rodzica uczennicy pisemne **wezwanie do stawienia się w szkole**.

Rodzic dziewczynki nie skontaktował się ze szkołą, a uczennica wciąż unikała zajęć szkolnych. Dyrektor szkoły po 14 dniach wystąpił do sądu rodzinnego **o wgląd w sytuację rodzinną małoletniej**.

W ramach procedury sądowej z rodziną Oleny skontaktował się **kurator rodzinny**, który poinformował szkołę o poczynionych ustaleniach.

Burza mózgów

Jak Państwo myślicie, co było powodem nieobecności Oleny w szkole?

Ustalenia pedagoga szkolnego i kuratora rodzinnego

- W rozmowie kuratora rodzinnego z pedagogiem szkolnym okazało się, że Olena pozostawała w domu ze względu na poważną chorobę kardiologiczną rodzica i opiekę nad nim.
- Kurator rodzinny w ramach posiadanych kompetencji i umocowań prawnych przekazał sprawę do ośrodka pomocy społecznej w celu uzyskania wsparcia asystenta rodziny oraz pomocy związanej z podjęciem leczenia przez rodzica Oleny.
- Na czas pobytu rodzica uczennicy w szpitalu, po uzyskaniu zgody organu prowadzącego, dziewczynka będzie korzystać z bursy szkolnej.

- **Szkoła podejmie działania wspierające:** pomoc w wyrównaniu braków w wiedzy i umiejętnościach szkolnych, wydłużenie czasu na wykonanie zadań edukacyjnych, pomoc w nauce (w ramach pracy świetlicy szkolnej i chętnych nauczycieli) oraz pomoc psychologa szkolnego.
- Wychowawca klasy we współpracy z pedagogiem szkolnym przeprowadzi **zajęcia integracyjno-adaptacyjne**.

Podsumowanie

Zazwyczaj mamy określone oczekiwania i wyobrażenia dotyczące sytuacji problemowych z udziałem uczniów. Postrzegamy je przez pryzmat własnych doświadczeń zawodowych. Uczniowie z doświadczeniem migracji mogą przejawiać podobne zachowania trudne jak ich polscy koledzy szkolni, ale przyczyny problemów ich funkcjonowania mogą być zupełnie inne niż te, których się spodziewamy. Warto zachęcić nauczycieli do uwzględniania kontekstu środowiskowego i sytuacyjnego uczniów z doświadczeniem migracji. Rola dyrektora szkoły w tym zakresie jest nie do przecenienia.

Przypadek III: Artem

Uchodźca wojenny z Ukrainy, uczeń z problemami w nauce, drugoroczność

Uczeń VIII klasy szkoły podstawowej, przyjęty do szkoły 1 września 2023 roku do klasy VII, słaba znajomość języka polskiego przekładająca się na trudności z kompetentnym porozumiewaniem się z innymi (podstawową umiejętnością społeczną rozumianą jako efektywne przekazywanie informacji, słuchanie oraz budowanie relacji adekwatnych do konkretnej sytuacji). Przejawia trudności w nauce. Objęty dodatkowymi lekcjami języka polskiego. Na koniec I półrocza klasy VII miał kilka ocen niedostatecznych.

Burza mózgów

Jakie działania w ramach obowiązujących rozwiązań prawnych może podjąć dyrektor szkoły?

Procedura postępowania

1. Rozmowa wychowawcy klasy z rodzicem o problemach dydaktycznych ucznia i możliwości uzyskania wsparcia w poradni psychologiczno-pedagogicznej.
2. Spotkanie rodzica z pedagogiem szkolnym i **omówienie procedury zgłoszenia ucznia na specjalistyczne badania do poradni psychologiczno-pedagogicznej**:

- pisemny wniosek rodzica o przebadanie ucznia,
- opinia ze szkoły o uczniu i przejawianych trudnościach w uczeniu się,
- badanie pedagogiczne i psychologiczne, w którym może uczestniczyć osoba posługująca się językiem ukraińskim.

3. Wskazanie korzyści z uzyskania opinii przez Artema:

- Dostosowanie form i metod pracy do indywidualnych potrzeb ucznia, co ma znaczenie dla przezwyciężenia trudności szkolnych.
- **Badania są dobrowolne**, przeprowadzane tylko na wniosek i **za zgodą rodzica** ucznia, a sporządzona opinia trafia do szkoły tylko wówczas, gdy przekaże ją rodzic. Jeżeli rodzic uzna, że zapisy zawarte w dokumencie są niekorzystne dla dziecka, nie udostępnia szkole opinii.

Rodzic ucznia nie akceptuje takiego rozwiązania. Jest przekonany, że trudności szkolne wynikają jedynie ze słabej znajomości języka polskiego. Ma poza tym obawy, że opinia poradni zaszkodzi synowi. Konsekwencją są pogłębiające się problemy, uczeń z powodu wielu porażek i braku sukcesu szkolnego traci motywację do nauki i chodzi na wagary.

Artem nie otrzymuje promocji do klasy VIII – mimo że będzie powtarzał klasę VII, rodzic chłopca w dalszym ciągu nie przyjmuje do wiadomości, że specjalistyczne badania są bardzo potrzebne.

Burza mózgów

Jakie działania może wdrożyć szkoła?

Na początku roku szkolnego w klasie VII (drugoroczność) Artem ponownie uzyskiwał oceny niedostateczne, mimo ogromnego zaangażowania nauczyciela języka polskiego w pomoc w podniesienie kompetencji językowych chłopca.

Zaangażowanie polonisty i systematyczna pomoc, udzielana także po obowiązkowych zajęciach szkolnych, po kilku miesiącach zaczęły przynosić efekty – Artem zaczął odzyskiwać motywację do nauki. Zmieniło się także nastawienie mamy chłopca do diagnozy w poradni psychologiczno-pedagogicznej.

Praca w grupach

Jaką pomoc i wsparcie uczniom uchodźcom wojennym z Ukrainy powinna zaoferować szkoła? Uczestnicy dzielą się swoimi przemyśleniami w grupie, a później na forum omawiane są ustalenia poszczególnych grup.

Opinia poradni psychologiczno-pedagogicznej i **zalecenia** w niej zawarte pozwoliły **dostosować organizację procesu dydaktycznego do indywidualnych potrzeb ucznia** (dostosowanie metod i form pracy oraz sprawdzania wiadomości). Wskazanie mocnych stron i obszarów, w których chłopiec dobrze funkcjonuje, stanowi punkt wyjścia do wzmacniania motywacji i budowania poczucia własnej wartości. Z kolei słabsze obszary funkcjonowania mogły zostać poddane terapii i korekcie.

W ramach pomocy psychologiczno-pedagogicznej zapewniono Artemowi, zgodnie z zaleceniami zawartymi w opinii PPP, **zajęcia z psychologiem z zakresu umiejętności uczenia się**. Efektem podjętych działań były pozytywne wyniki w nauce, Artem uzyskał promocję do klasy VIII.

Zadanie podsumowujące – procedura postępowania w rozwiązywaniu problemów uczniów

Cel: zweryfikowanie wiedzy zdobytej podczas szkolenia oraz wzbudzenie refleksji nad podejmowanymi działaniami wychowawczymi i dydaktycznymi w pracy z uczniem z doświadczeniem migracji w aspekcie zadań dyrektora szkoły lub przedszkola.

Polecenie: W codziennej pracy spotykacie się Państwo z licznymi problemami dotyczącymi funkcjonowania w roli ucznia dzieci i młodzieży z doświadczeniem migracji, najczęściej uczniów z Ukrainy z doświadczeniem uchodźstwa wojennego. Pomyślcie Państwo, którą z tych sytuacji trudnych chcielibyście teraz się zająć.

1. Uczestnicy dzielą się zespoły i wybierają problem, który będą rozwiązywać.
2. Opis problemu – wskazanie, na czym dokładnie polega.
3. Propozycje podjętych działań na podstawie obowiązujących rozwiązań legislacyjnych i możliwości konkretnego środowiska szkolnego.
4. Sojusznicy zewnętrzni – placówki i instytucje, które mogą być wsparciem.
5. Ewaluacja – co będzie wskaźnikiem konstruktywnego poradzenia sobie z sytuacją trudną?
6. Uczestnicy na forum prezentują wypracowane materiały.

Pytania do dyskusji

Czy coś Państwa zaskoczyło, czy były jakieś trudności, jeśli tak, to na czym polegały? Które z elementów szkolenia chcielibyście Państwo wykorzystać w swojej pracy zawodowej?

Część II

Materiały szkoleniowe dla rad pedagogicznych

Wprowadzenie

Zdarza się, że nauczyciele odczuwają niepokój w związku z przybyciem do placówek systemu oświaty uczniów z doświadczeniem migracji. Szczególnym wyzwaniem wydaje się praca z uczniami uchodźcami wojennymi, którzy doświadczyli traumatycznych przeżyć towarzyszących migracji do Polski z ogarniętej wojną Ukrainy. Badania pokazują, że sytuacjami trudnymi w opinii nauczycieli mogą być doświadczane przez tych uczniów:

- trudności w czytaniu i pisaniu – 82,9%,
- stany depresyjno-lękowe – 61,4%,
- trudności adaptacyjne – 61,3%,
- stosowanie się do zasad obowiązujących w szkole – 45,6% ([Ciupińska, 2022](#)).

Są to dzieci, które nierzadko przeżyły rozłąkę lub utratę bliskich, doświadczyły agresji i przemocy. Duża część z nich doświadczyła głodu, braku pomocy medycznej w sytuacji zagrożenia zdrowia i życia czy przesiedlenia, w wyniku doświadczeń wojennych cierpi na zespół stresu pourazowego (PTSD). Konsekwencjami są poczucie wyobcowania, pesymistyczna ocena przyszłości, zwiększone pobudzenie przejawiające się w trudnościach ze snem, wybuchach gniewu, trudnościach z koncentracją. Potrzebują także wsparcia w zakresie uczenia się języka polskiego oraz integracji z szeroko pojętym środowiskiem społecznym (szkoła, rówieśnicy, sąsiedzi).

Uczniowie z doświadczeniem migracji mierzą się m.in. z:

- **barierą językową**, która utrudnia lub wręcz uniemożliwia zrozumienie poleceń nauczyciela, rozmowy z kolegami i koleżankami szkolnymi, korzystanie z materiałów dydaktycznych;
- **różnicami w organizacji kształcenia** dotyczącymi odmiennego sposobu nauczania, nowych wymagań edukacyjnych czy sposobu oceniania;
- **różnicami kulturowymi** związanymi z odmiennymi normami społecznymi, tradycjami i zwyczajami, które mogą powodować poczucie wyobcowania w nowym kraju;
- **trudnościami emocjonalnymi** związanymi ze stresem w związku z koniecznością odnalezienia się w nowym środowisku, tęsknotą za ojczystym krajem i tymi, którzy tam pozostali;

- **trudnościami w integracji z grupą rówieśniczą** – pojawiają się ryzyko izolacji i trudności w nawiązywaniu relacji z nowymi kolegami i koleżankami.

Ćwiczenie wprowadzające

Identyfikowanie przez nauczycieli problemów dzieci z doświadczeniem migracji

Cel: wzbudzenie refleksji nad sytuacją i przeżywanymi problemami ucznia z doświadczeniem migracji.

Nauczyciele indywidualnie wypełniają tabelę, wpisując przykłady sytuacji, z którymi spotkali się w pracy z uczniem z doświadczeniem migracji, lub problemy, o których słyszeli od innych nauczycieli.

Tabela 1

Wyzwania w pracy z dzieckiem z doświadczeniem migracji

Rodzaje problemów	Przykłady sytuacji trudnych dla dziecka z doświadczeniem migracji, które dotyczą moich doświadczeń zawodowych	Przykłady sytuacji trudnych dla dziecka z doświadczeniem migracji, o których słyszałem(-am) od innych nauczycieli
Bariera językowa		
Różnice w organizacji kształcenia		
Różnice kulturowe		
Trudności emocjonalne		
Integracja z grupą rówieśniczą		

Źródło: oprac. aut.

Uczestnicy dzielą się swoimi doświadczeniami na forum grupy.

Analizując problemy uczniów z doświadczeniem migracji, możemy wskazać następujące obszary trudności: adaptacja w nowym środowisku, integracja w nowym środowisku, słaba znajomość języka polskiego i problemy z komunikacją, wymagania edukacyjne w „nowym” systemie edukacji.

1. Adaptacja w nowym środowisku

Dziecko, które musiało zmienić miejsce zamieszkania, kraj, kulturę czy język w którym będzie się uczyć, powinno poczuć się w nowym środowisku akceptowane i bezpieczne. Środowisko szkolne powinno być dla ucznia z doświadczeniem migracji:

- wolne od zagrożeń, przewidywalne i bezpieczne;
- zorganizowane w sposób zapewniający kontrolę nad tym, co się dzieje lub co zdarzy się w związku z realizacją roli ucznia – czytelne, zrozumiałe zasady, powtarzalny schemat codziennych czynności;
- wspierające – poprzez obecność osoby sprawującej opiekę lub asystującą – kolegi szkolnego lub nauczyciela, który może udzielać pomocy w codziennych sytuacjach związanych z funkcjonowaniem w szkole.

W związku z doświadczoną traumą wojenną dziecko z doświadczeniem uchodźstwa wymaga specjalistycznej pomocy, która powinna być prowadzona przez profesjonalistów – psychologów i terapeutów. Jednak nie bez znaczenia jest także wsparcie, którego może i powinien udzielać nauczyciel. Właściwe zorganizowanie przestrzeni edukacyjnej i obniżenie poziomu stresu jest nie do przecenienia. Warto zatem – szczególnie w pierwszych tygodniach nauki w nowej szkole – zwrócić uwagę na:

- zachowanie schematów działań, które dadzą uczniowi poczucie bezpieczeństwa – np. stały tok lekcji: czynności organizacyjne, przypomnienie najistotniejszych wiadomości z lekcji poprzedniej (jeżeli jest taka potrzeba), podanie tematu, wyeksponowanie omawianych zagadnienia w kilku punktach, omówienie zagadnienia, podsumowanie i wskazanie najważniejszych wniosków (uczeń może otrzymać je wydrukowane albo otrzymać wsparcie przy redagowaniu notatki);
- stwarzanie sytuacji umożliwiających uczniowi wyrażanie emocji, także z zastosowaniem metod arteterapeutycznych (rysunek, muzyka, ruch), wykorzystywanie techniki zdań niedokończonych oraz ćwiczeń oddechowych czy krótkich przerw wyciszających.

Uczeń z doświadczeniem migracji powinien także otrzymać wsparcie w zakresie bezpiecznego włączenia do zespołu klasowego. **Przed dołączeniem ucznia do szkoły** wychowawca klasy powinien przygotować na to pozostałych uczniów, rozmawiając z nimi o empatii i różnorodności wynikającej z dorastania w innych warunkach kulturowych oraz wybrać kolegów i koleżanki, którzy będą sprawować opiekę nad nowym członkiem klasy w codziennych sytuacjach szkolnych. Warto zadbać również o przygotowanie takiego miejsca w klasie, które będzie mogło być miejscem wyciszenia dla ucznia.

W pierwszych dniach obecności w szkole ucznia z doświadczeniem migracji trzeba zadbać o ciepłe i akceptujące powitanie w zespole klasowym. Początkowo uczeń powinien mieć możliwość obserwowania innych w sytuacjach szkolnych, aby poznać zwyczaje panujące w szkole i oczekiwania nauczycieli wobec niego. Polecenia, które otrzymuje, powinny być krótkie i czytelne, a wymagania niewielkie i adekwatne do jego możliwości.

W celu wdrożenia ucznia do właściwego realizowania przypisanej mu roli warto:

- prowadzić regularne rozmowy z uczniem i jego rodzicami na temat potrzeb i wątpliwości dotyczących nowej sytuacji;
- stopniowo zwiększać wymagania wynikające z realizowanej podstawy programowej;
- zachęcać ucznia do rozwijania zdolności i zainteresowań;
- zadbać o oznaczenia informujące o przeznaczeniu pomieszczeń szkolnych (np. biblioteka, świetlica szkolna, sekretariat, toaleta, stołówka, sala gimnastyczna itd.) w jego pierwszym języku.

Rola nauczycieli w adaptacji uczniów z doświadczeniem migracji w środowisku szkolnym

Cel: uświadomienie uczestnikom znaczenia adaptacji w nowym środowisku jako fundamentu prawidłowej realizacji roli ucznia przez dzieci i młodzież z doświadczeniem migracji.

Uczestnicy podzieleni na zespoły wypełniają tabelę, określając swoją rolę oraz rolę szkoły w procesie adaptacji uczniów z doświadczeniem migracji. Zespoły prezentują ustalenia.

Tabela 2

Wsparcie ucznia z doświadczeniem migracji w procesie adaptacji

Wsparcie uczniów z doświadczeniem migracji w procesie adaptacji	JA nauczyciel	JA wychowawca	MY szkoła
Przed przyjściem ucznia lub uczennicy do szkoły			
W pierwszych dniach obecności w szkole			
W trakcie dalszej nauki			

Źródło: oprac. aut.

Pytania do dyskusji

Które z podejmowanych przez nauczyciela lub wychowawcę działań wspierają proces adaptacji uczniów, z których jesteście Państwo zadowoleni? Jakie dobre praktyki w tym zakresie dotyczą szkoły? Co warto poprawić, udoskonalić?

2. Integracja w nowym środowisku

Integracja zespołów klasowych wpisana jest od lat w zadania placówek systemu oświaty, stanowi standardową praktykę. Większość nauczycieli dysponuje własnym, sprawdzonym warsztatem umiejętności wychowawczych uwzględniających i ten rodzaj działań. Nie ma zatem potrzeby przytaczać powszechnie znanych strategii, warto jednak spojrzeć na ten obszar z perspektywy pracy z uczniami z doświadczeniem migracji.

Proces integracji umożliwia uzyskanie informacji o umiejętnościach i potrzebach ucznia oraz pomoc w nawiązaniu konstruktywnych relacji z zespołem klasowym. Warto podkreślić, że skuteczna integracja wpływa na rozwój kompetencji komunikacyjnych, poczucie bezpieczeństwa i przynależności, a także na osiągnięcia szkolne, ponieważ pomaga dziecku odnaleźć się w nowym systemie edukacyjnym.

Wiodącą rolę we właściwym zorganizowaniu tego procesu odgrywa wychowawca klasy we współpracy ze szkolnymi specjalistami (pedagog, psycholog) oraz innymi nauczycielami uczącymi w klasie. Działania integracyjne powinny uwzględniać przeciwdziałanie wykluczeniu, zapewnienie uczniowi udziału w życiu klasy oraz dobieranie aktywności, które nie wymagają perfekcyjnej znajomości języka polskiego.

Można wskazać następujące propozycje działań integrujących ucznia z doświadczeniem migracji w nowym środowisku szkolnym⁴:

- organizowanie warsztatów integracyjnych,
- włączanie ucznia w życie klasy poprzez wspólne projekty i imprezy klasowe oraz wydarzenia i uroczystości szkolne,
- edukacja wszystkich uczniów w zespole klasowym w zakresie różnorodności kulturowej i szacunku do odmiennych tradycji,

⁴ Zob. dobre praktyki opisane w pracy pod red. A. Dolińskiej [Uczniowie i uczennice z doświadczeniem migracji i uchodźstwa w polskich szkołach 2004–2024](#).

- uwzględnianie kultury i języka ucznia obcokrajowca w materiałach edukacyjnych i na realizowanych zajęciach.

Ważne są także współpraca z rodzicami ucznia, utrzymywanie z nimi stałego kontaktu, informowanie o postępach dziecka oraz angażowanie ich w życie klasy i szkoły.

W wychowaniu bardzo ważne jest dawanie przykładu, kluczowe także w procesie integracji ucznia z doświadczeniem migracji z zespołem klasowym. Niewątpliwie poniżej wskazane zachowania nauczyciela modelują zachowanie innych uczniów:

- życzliwa uwaga i cierpliwość,
- preferowanie uniwersalnego systemu wartości (godność, wolność, sprawiedliwość, pokój, prawa człowieka i prawa dziecka),
- dbałość o poczucie bezpieczeństwa,
- dialog i zrozumienie,
- dostosowania wymagań i tempa pracy do potrzeb ucznia,
- budowanie u wszystkich uczniów otwartości i ciekawości świata.

Integracja uczniów z doświadczeniem migracji, także tych, którzy byli świadkami działań wojennych, jest złożonym procesem wymagającym dużego zaangażowania, ale możliwym do zrealizowania z pozytywnym rezultatem. Warunkują to świadome działania w środowisku szkolnym ze szczególną rolą nauczycieli, którzy nie tylko przekazują i egzekwują wiedzę, ale także wspierają, wyjaśniają i budują przestrzeń do rozwoju i poczucia bezpieczeństwa. Właściwe podejście do ucznia z doświadczeniem migracji i współpraca całego środowiska szkolnego zapewniają uczniowi stabilizację, pozwalają rozwinąć talenty, nawiązać konstruktywne relacje i z czasem poczuć, że nowe miejsce staje się jego domem.

Plan działań wychowawcy klasy, do której przyjęto ucznia z doświadczeniem migracji

Cel: uświadomienie znaczenia roli wychowawcy w integracji ucznia z doświadczeniem migracji z zespołem klasowym oraz wypracowanie przykładowego modelu działań.

Uczestnicy w zespołach opracowują i następnie prezentują projekt planu działań wychowawcy klasy, uwzględniając następujące elementy:

- Co chcę osiągnąć?
- Jak przygotuję zespół klasowy do dołączenia do niego ucznia z doświadczeniem migracji?
- Co zrobię w pierwszych dniach obecności ucznia z doświadczeniem migracji w klasie?
- W jaki sposób będę go wspierać w realizacji roli ucznia?

- Jak zorganizuję współpracę z rodzicami ucznia z doświadczeniem migracji i pozostałych rodziców?
- Z kim będę współpracować? Szkolni i pozaszkolni sojusznicy.

Pytania do dyskusji

Czy było coś trudnego, jeśli tak, to co? Jak Państwo widzicie swoją rolę w integracji ucznia z doświadczeniem migracji z zespołem klasowym?

3. Język i kompetencje komunikacyjne

Komunikacja jest podstawową potrzebą każdego człowieka, jednak uczniowie z doświadczeniem migracji często mają problemy z posługiwaniem się językiem polskim lub go nie znają. W tej sytuacji porozumienie z innymi, komunikowanie oczekiwań czy przekazywanie prośb jest utrudnione lub wręcz niemożliwe. Ale oprócz komunikacji werbalnej istnieją inne sposoby porozumiewania się ludzi – gesty, spojrzenia, kontakt wzrokowy i mowa ciała mogą być źródłem informacji o drugiej osobie oraz o jej stanie i potrzebach. W celu nawiązania konstruktywnego kontaktu z uczniem, który ma niskie kompetencje w zakresie porozumiewania się w języku polskim, warto pamiętać:

- W początkowej fazie kontaktów powinno się **stwarzać okazje do komunikowania się** z wykorzystaniem gestów, obrazków – lub wręcz podawać konkretne przedmioty, których uczeń może potrzebować. Warto także rozpocząć od najprostszych zabaw relacyjnych, sensomotorycznych czy wspólnych zabaw tanecznych.
- Relacje buduje się stopniowo, uczeń, szczególnie ten z doświadczeniem migracji i uchodźstwa, **potrzebuje czasu i przestrzeni**, by się otworzyć i zaufać nieznanej osobie. Warto podkreślić, że początkowe trudności komunikacyjne mogą być nie tylko efektem bariery językowej, ale również skutkiem stresu i szoku wynikającego z zaistniałej sytuacji.
- Błędem jest przeświadczenie, że wszyscy uczniowie z doświadczeniem migracji, od razu, z zaangażowaniem, będą uczyli się języka polskiego. **Najpierw spróbujmy nawiązać kontakt i zapewnić im poczucie bezpieczeństwa.**
- Warto sięgnąć po **motywatory** – są nimi najczęściej ulubione książki ucznia i preferowane formy aktywności. Motywację wzbudza to, co atrakcyjne i lubiane przez ucznia.

Uczniowie z doświadczeniem migracji w ramach wsparcia mają dodatkowe lekcje języka polskiego, jednak zgodnie z powszechną opinią nie jest to wystarczające dla poznania języka polskiego na poziomie pozwalającym na swobodną komunikację werbalną.

Wsparcie w zakresie komunikowania się w języku polskim powinno uwzględniać:

- tworzenie dwujęzycznych materiałów edukacyjnych, jeśli to możliwe,
- używanie prostego języka, wizualizacji i gestów podczas lekcji,
- stosowanie prostych poleceń, rysunków, parafraz,
- użycie słowniczków obrazkowych, kart dwujęzycznych, map myśli,
- wykorzystywanie materiałów multimedialnych, gier językowych, obrazów i realnych przykładów,
- wzmacnianie każdego przejawu aktywności językowej oraz cierpliwość wobec milczenia, które często jest naturalnym etapem adaptacji,
- zezwolenie na komunikację w języku pierwszym.

Na pewno w początkowej fazie komunikowania się w nowym języku powinno się unikać publicznego poprawiania błędów, ponieważ może to wywołać u ucznia wstyd lub poczucie niekompetencji.

Praktyczne wskazówki w zakresie planu wsparcia ucznia z doświadczeniem migracji w uczeniu się języka polskiego

1. Przewidziany do realizacji materiał językowy warto podzielić na podstawowe obszary – komunikacja, gramatyka, ortografia.
2. Rozpocznamy od umiejętności komunikacyjnych, skupiając się kolejno na:
 - przedstawianiu się;
 - dialogach tematycznych dotyczących bieżących sytuacji szkolnych (np. zachowanie w czytelnicy, wypożyczenie książki w bibliotece);
 - dialogach dotyczących sytuacji związanych z życiem codziennym (np., zakupy, przemieszczanie się transportem miejskim, pytanie o drogę).
3. Kolejnym obszarem jest nauka gramatyki – wiedza teoretyczna z poszczególnych tematów wsparta ćwiczeniami praktycznymi (np. konwersacja – części zdania, części mowy, rozróżnianie form osobowych i bezokoliczników itd.).
4. Wprowadzenie podstawowych zasad pisowni.

Należy podkreślić, że po każdym ze zrealizowanych punktów wymienionych wyżej powinno się sprawdzić przyswojoną przez ucznia wiedzę i umiejętności (np. test, dyktando, wypowiedź pisemna). Narzędzia weryfikacji wiedzy i umiejętności warto przygotować wspólnie z uczniem, ponieważ pozwala to na poznanie i nazwanie jego mocnych stron (z czym sobie dobrze radzi, np. odmiana wybranych rzeczowników). Służy to jako motywacja do uczenia się na kolejnym etapie przyswajania umiejętności posługiwania się językiem polskim.

Ciekawym rozwiązaniem metodycznym może być wykorzystanie podczas sprawdzania wiedzy ucznia jego graficznych i plastycznych umiejętności. W celu poznania zasad gramatyki języka polskiego opracowuje on wspólnie z nauczycielem na zajęciach lub samodzielnie w domu np. plansze, schematy, tabele. W ten sposób wytworzone materiały – np. zadanie gramatyczne z luką – są podstawą zaliczenia omówionej tematyki i przejścia na kolejny etap.

Sposobem na rozwijanie umiejętności językowych i wzbogacanie słownictwa w języku polskim jest wprowadzanie nowych słów i tworzenie z nich bazy językowej do zastosowania na kolejnych lekcjach. Systematyczne utrwalanie wprowadzanego słownictwa pozwala na redagowanie „osobistego słownika ucznia”.

Kompetencje komunikacyjne uczniów z doświadczeniem migracji – bank dobrych praktyk

Cel: uświadomienie znaczenia roli nauczyciela w zwiększaniu kompetencji językowych ucznia z doświadczeniem migracji oraz wypracowanie dobrych praktyk w tym zakresie. Nauczyciele indywidualnie wypełniają tabelę dotyczącą wsparcia w zakresie komunikowania się w języku polskim ucznia z doświadczeniem migracji. Następnie uczestnicy porównują, jak określili priorytety, krótko dyskutują nad nimi.

Tabela 3

Wsparcie ucznia z doświadczeniem migracji w komunikacji

Wsparcie w zakresie komunikowania się w języku polskim	Priorytety
tworzenie dwujęzycznych materiałów edukacyjnych	
używanie prostego języka	
wizualizacja i gesty	
proste polecenia, rysunki	
słowniczki obrazkowe	
karty dwujęzyczne	
mapy myśli	
wykorzystywanie materiałów multimedialnych	
gry językowe	
obrazy i realne przykłady	
wzmacnianie każdego przejawu aktywności językowej	
cierpliwość wobec milczenia	
zezwolenie na komunikację w języku pierwszym	
Inne	
Inne	

Źródło: oprac. aut.

Pytania do dyskusji

Czy te priorytety są wprowadzane w życie, jak to się odbywa? Jeśli tak, to czy macie Państwo jakieś pozytywne informacje zwrotne dotyczące wdrażania rozwiązań? Jeśli nie, to co jest przeszkodą?

4. Wymagania edukacyjne

Osiągnięcia szkolne są bardzo istotne w budowaniu poczucia własnej wartości uczniów, pozwalają ukazać mocne strony i nazwać obszary wymagające zwiększonych nakładów uczniowskiej pracy. Są priorytetowe dla samooceny większości dzieci i młodzieży. Kwestia wymagań edukacyjnych ustalanych dla uczniów z doświadczeniem migracji, rozpoczynających kształcenie w polskim systemie edukacji, jest ważna nie tylko dla nich, ale także dla pozostałych uczniów w klasie, do której uczęszczają.

Przede wszystkim nauczyciel powinien **wyjaśnić polskim uczniom**, że wobec ich kolegów z doświadczeniem migracji nie zawsze można stosować takie same **kryteria oceniania**, zwłaszcza jeśli **dotyczy to uczniów, którzy przebywają w Polsce od kilku tygodni czy miesięcy**. Uczniowie zazwyczaj porównują swoje osiągnięcia szkolne i często mają poczucie niesprawiedliwości, gdy inni za takie same lub nawet słabsze prace otrzymują wyższe oceny. Istotne jest zatem, aby systematycznie podkreślać, że w przypadku uczniów z doświadczeniem migracji nauczyciel przy ocenianiu koncentruje się przede wszystkim na staraniach, włożonym wysiłku i zaangażowaniu, nie zaś na efekcie pracy, który – szczególnie w pierwszych miesiącach nauki – może być niezadowalający z powodu niedostatecznej znajomości języka polskiego czy różnic programowych.

Rolą nauczyciela – na wszystkich lekcjach – jest indywidualizacja pracy oraz motywowanie uczniów z doświadczeniem migracji do nauki poprzez docenianie nawet niewielkich postępów. Uczeń przyjeżdżający z innego kraju może mieć przerwy w nauce lub doświadczać trudności wynikających z traumy, dlatego oczekiwania edukacyjne powinny być elastyczne. W pierwszych tygodniach nauki powinno zostać ograniczone ocenianie oraz porównywanie z innymi uczniami w klasie, na rzecz wspierania i motywowania.

Sukces edukacyjny to rozciągnięty w czasie proces, oparty na ciągłym, planowym rozwoju i utrwalaniu nawyków. W toku jego wypracowywania uczeń osiąga pomyślne wyniki w nabywaniu wiedzy i umiejętności, których miarą są uzyskiwane oceny szkolne. W kontekście wspierania ucznia z doświadczeniem migracji w drodze do osiągnięcia sukcesu szkolnego można wskazać następujące kwestie:

- Opracowanie na poszczególnych przedmiotach spersonalizowanego planu działań uwzględniającego wiedzę i umiejętności ucznia wynikające z dotychczas realizowanej podstawy programowej w kraju pochodzenia oraz jego możliwości i potrzeby.
- Regularne monitorowanie postępów nauce i dostosowywanie wymagań. Podczas lekcji warto zadbać o udzielanie informacji zwrotnej.
- Należy jak najczęściej włączać ucznia w pracę zespołową i dostosowywać instrukcje do jego umiejętności językowych.
- W pierwszych tygodniach nie powinno się wymagać sporządzania przez ucznia notatek ani pisania długich testów.
- Realizowanie zajęć z zastosowaniem metod aktywizujących – praca w grupach, projekty, gry edukacyjne, dyskusje dydaktyczne.
- Częste wykorzystywanie podczas lekcji pracy w parach oraz zadań praktycznych, ponieważ pomagają one nie tylko w nauce, lecz także w budowaniu relacji z innymi uczniami.
- Stosowanie wizualizacji i pomocy dydaktycznych – przy wyjaśnianiu złożonych zagadnień warto stosować bogaty materiał ikonograficzny (zdjęcia, mapy, wykresy, schematy).
- Posługiwanie się prostym językiem i powtarzanie kluczowych informacji.
- Akceptowanie każdej formy wypowiedzi ucznia świadczącej o zrozumieniu zagadnienia (nawet jednowyrazowej czy błędnej gramatycznie).
- Ocenianie głównie opisowe, zwłaszcza w pierwszych tygodniach nauki w nowej szkole.
- Ocenianie tylko tych elementów, które możliwe są do oceny ze względu na poziom znajomości języka polskiego przez ucznia oraz podstawę programową w kraju, w którym uczył się dotychczas.
- Wydłużenie czasu pracy ucznia, jeśli jest taka potrzeba.
- Unikanie demotywujących ocen i komentarzy.
- Zapewnienie wielu okazji do osiągnięcia sukcesów.
- Unikanie przeciążenia – zadania powinny być krótkie, polecenia jasne i powtarzalne.

Poczucie sukcesu i aprobata to ważne aspekty rozwoju każdego człowieka. Szczególną rolę odgrywają one w procesie integracji dzieci z doświadczeniem migracyjnym, dla których zdobycie uznania i szacunku w nowej klasie bywa sposobem na odnalezienie się w nowej rzeczywistości.

Każdy zazwyczaj pragnie sukcesów i związanych z nimi pochwał. Jest to szczególnie ważne dla dzieci, które doświadczyły traumy wojennej i migracji. Znalazły się one w nowym otoczeniu i chciałyby zyskać szacunek i podziw oraz zdobyć uznanie rówieśników. Uczniom z Ukrainy można to umożliwić, stwarzając okazje do zaprezentowania polskim rówieśnikom najprawdopodobniej rzadko spotykanej u nich umiejętności posługiwania się cyrylicą – uczeń zapisuje na tablicy cyrylicą swoje imię i imiona pozostałych kolegów i koleżanek z klasy.

Ćwiczenie podsumowujące

Dekalog nauczyciela pracującego z uczniem z doświadczeniem migracji

Cel: jest zweryfikowanie wiedzy zdobytej podczas szkolenia oraz wzbudzenie refleksji nad podejmowanymi działaniami wychowawczymi i dydaktycznymi w pracy z uczniem z doświadczeniem migracji.

Nauczyciele w zespołach ustalają 10 najistotniejszych zasad ważnych w pracy z uczniem z doświadczeniem migracji, uwzględniając treści realizowane na szkoleniu.

Zespoły prezentują na forum swoje propozycje. Na tablicy zapisywane są kolejne zasady, które w toku wspólnych ustaleń redaguje się w taki sposób, aby wyłonić 10 najważniejszych wskazówek.

Każdy z uczestników – indywidualnie – wybiera 3 najważniejsze według niego zasady, zapisuje je na kartce i uzasadnia swoją decyzję.

Na forum uczestnicy odczytują wybrane zasady i podają uzasadnienie tej, która ich zdaniem jest najważniejsza.

Pytania do dyskusji

Czy coś Państwa zaskoczyło, jeśli tak, to co? Czy dowiedzieliście się Państwo czegoś o sobie i swoim warsztacie pracy?

Autorka: Beata Ciupińska

Redakcja językowa: Michał Pranke

Projekt okładki: Michalina Walusiak

Skład: Michał Pranke

Wydawca:

Instytut Badań Edukacyjnych – Państwowy Instytut Badawczy

ul. Górczewska 8, 01-180 Warszawa

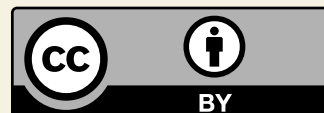
tel. (22) 241 71 00; www.ibe.edu.pl

INSTYTUT BADAŃ
EDUKACYJNYCH
Państwowy Instytut Badawczy

Publikacja dostępna na licencji Creative Commons

Uznanie Autorstwa 4.0.

ISBN: 978-83-68747-51-5

Wzór cytowania:

Ciupińska, B. (2026). *Procedury i dobre praktyki w pracy z uczniami z doświadczeniem migracji.*

Materiały szkoleniowe dla kadry kierowniczej i rad pedagogicznych. Instytut Badań Edukacyjnych – Państwowy Instytut Badawczy.

Warszawa 2026

Opracowanie powstało w ramach zadania zleconego przez MEN pod nazwą „Dobrostan Społeczności Szkolnej”, o którym mowa w module 2. Rządowego programu wyrównywania szans edukacyjnych dzieci i młodzieży „Przyjazna szkoła” w latach 2025–2027.

Publikacja współfinansowana ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego Plus w ramach Programu Fundusze Europejskie dla Rozwoju Społecznego 2021–2027, działanie 04.17 „Szkoła dla wszystkich”.

Egzemplarz bezpłatny